

Kriminalstatistiken och frågan om viljans frihet.

Ett aktuellt spörsmål från decennierna kring förra seklets mitt.

Av docenten VELI VERKKO.

I. Quetelet och hans kriminalsociologiska »system«.

Den moderna kriminalstatistiken uppkom i Frankrike. Planläggare var *Jacques Guerry-Champneuf* (1788—1852), sedan 1821 chef för avdelningen för brottmål och be-
nådningsärenden vid franska justitieministeriet. Redan några år tidigare, då han verkade som prokurator i departementet Vienne, lade han märke till, att den statistik över rättsväsendet, som man på initiativ av *Napoleon I* hade begynt samla, icke belyste brottslighetsföreteelsen som sådan. För detta ändamål var en ny statistikgren, kriminalstatistiken av nöden. Med tillhjälp av den borde man sträva till att vetenskapligt belysa en viktig social företeelse. Guerry-Champneuf utarbetade också ett utkast till kriminalstatistik, som upptog icke blott uppgifter om brottmålen, utan även om de för de olika brotten åtalade och sakfällda personerna samt specialuppgifter om den brottsliga handlingen och de brottsligas egenskaper. Efter att ha blivit utnämnd till tjänsteman vid justitieministeriet skred han genast till verket att på grundval av detta utkast uppgöra ett detaljerat förslag till en kriminalstatistik. Efter stora betänkligheter — det ansågs nämligen farligt att rättsväsendet ställdes under noggrann statistisk observation — godkändes

förslaget och publikationen kom till stånd. Den 11 februari 1827 föredrog justitieministern greve *de Peyronnet* för konung *Karl X* världens första moderna kriminalstatistik. Den hänförde sig till året 1825 och bar rubriken »Compte général de l'administration de la justice criminelle«. ¹⁾

Den sålunda tillkomna franska kriminalstatistiken har fortsatt, och publikationerna komma alljämt ut med i huvudsak samma innehåll.

Utgivandet av den franska kriminalstatistiken år 1827 betraktades i olika länder som en märklig händelse, men dess betydelse inskränkte sig icke till detta. *Guerry-Champneufs* tanke om vikten av denna statistik för den vetenskapliga forskningen visade sig vara riktig. Den man, som gjorde resultatet av den franska kriminalstatistiken vida kända, var den belgiske matematikern och naturforskaren *Adolphe Quetelet* (1796—1874).²⁾

Vid en undersökning av de franska kriminalstatistiska publikationerna för åren 1825 och 1826 samt med ledning av vissa bristfälliga uppgifter om brottsligheten i England under samma år ävensom uppgifter, som Hollands justitieministerium hade lämnat honom om brottsligheten i detta land under år 1826, kom *Quetelet* till den slutsatsen, att antalet brott icke undergick nämnvärda växlingar från ett

¹⁾ *Verkko, Veli*, Finska rätts- och kriminalstatistikens hundraårsminne. De nordiska kriminalistföreningarnas årsbok 1940—41. Malmö 1942. S. 259 och följ.

²⁾ *Jacques Guerry-Champneufs* namn har i våra dagar helt och hållet fallit i glömska. Så är han alls icke nämnd i den mest omfattande biografien över *Quetelet*, utgiven av *Lottin* (*Lottin, Joseph, Quetelet, Statistique et sociologue*. Louvain 1912). Och dock säger denne uttryckligen: »Frankrike är det land, som genom att sedan år 1827 ha utgivit publikationen »Compte général de l'administration de la justice« har lämnat *Quetelet* det första materialet till ett kriminalsociologiskt system« (anf. arb. s. 138). Man hade kunnat vänta, att den man, som samlade detta material och sökte att göra det användbart för den sociala forskningen, hade nämnts på hedersplatsen vid sidan av *Quetelet*. Så skedde dock icke. *Verkko*, anf. art. s. 262 och följ.

år till ett annat.³⁾ Han fortfor att publicera sina iakttagelser rörande brottsligheten och människornas fysiska och psykiska egenskaper över huvud i ett flertal avhandlingar, som han år 1835 utgav samlade under rubriken »Sur l'homme et le développement de ses facultés ou essai de physique sociale, I—II«. Detta arbete utkom år 1869 i en ny utvidgad upplaga under titeln »Physique sociale ou essai sur le développement des facultés de l'homme.«⁴⁾

Med dessa arbeten vann Quetelet världsrykte, han blev en storman inom den statistiska forskningen och grundläggare av den s. k. kriminalsociologien. Hans läror om brottsligheten ansågos bilda ett särskilt kriminalsociologiskt system. Detta är dock en överdrift. Ty de läror han med en glänsande stilkonst förfäktade i sina verk, bilda icke något enhetligt system, utan äro egentligen blott statistiska iakttagelser av olika fakta.⁵⁾ Vi skola här nedan redogöra för dem, i den mån de beröra kriminalstatistiken.

Den regelbundna växlingen i brottstalen. Quetelet påpekar, att den regelbundenhet, som förekommer i natalitets- och mortalitetsföreteelserna, redan för länge sedan har blivit utforskad,⁶⁾ men att man inte har fäst någon uppmärksamhet vid människornas fysiska och psykiska egenskaper, lika litet som vid de handlingar de utföra av fri vilja. Kan något slags regelbundenhet påvisas också i dessa

³⁾ En annan forskare som kom till samma resultat som Quetelet, var fransmannen *André-Michel Guerry*.

Guerry var den förste som tog i bruk termen moralstatistik.

⁴⁾ Detta har gett anledning till att Quetelets läror benämnts »social fysik«.

⁵⁾ *Halbwachs, Maurice*, *La théorie de l'homme moyen*. Essai sur Quetelet et la statistique morale. Paris 1913, s. 3 och 4.

⁶⁾ På dessa företeelser fäste tysken *Johann Peter Süssmilch* uppmärksamheten i detalj i sitt år 1741 utkomna arbete »Die göttliche Ordnung in den Veränderungen des menschlichen Geschlechts aus der Geburt, dem Tode und der Fortpflanzung desselben erwiesen. Nebst einer Vorrede Herrn Christian Wolffens. I—II«.

företeelser?⁷⁾ Vid sina försök att finna ett svar på denna fråga, fäster Quetelet i första hand uppmärksamheten vid de växlingar talen för de olika brottsarterna undergå från år till år.

»I allt som rör brott återkomma samma tal med sådan oföränderlighet, att det är omöjligt att förbise det. Detta gäller t. o. m. sådana brott, som förefalla att ligga alldeles utanför det mänskliga förutseendet, t. ex. dråpen, som ofta begås under slagsmål, vilka i sin tur uppstå utan några motiv, och såsom det förefaller under alldeles tillfälliga omständigheter. Erfarenheten ger dock vid handen icke blott att antalet dråp är något så när konstant från år till år, utan även att de vapen med vilka dråpen utföras, under olika år begagnas i samma utsträckning. Vad skall man icke då kunna säga om de överlagda brotten?

Den oföränderlighet, med vilken samma brott i samma ordning och i samma proportion upprepas och leda till likadana straff år efter år, är en av de sällsammaste sanningar, som domstolsstatistiken lär oss; jag har speciellt velat framhålla detta i mina arbeten och har icke upphört att varje år upprepa detsamma: *»det är en budget, som genomföres med skrämmande regelbundenhet, det är fångelsernas, galärernas och schavottens budget; och vi böra framför allt annat arbeta på att inskränka den.»*⁸⁾ Varje år ha talen bekräftat mina förutsägelser ända därefter, att jag egentligen kunde uttrycka mig så: det är en skatt som människan erlägger mer regelbundet än den, som hon är skyldig naturen eller statskassan, det är en skatt som hon erlägger till brottet! Människosläktets sorgliga öde! Vi kunna på förhand beräkna hur många individer som komma att fläcka händerna med en medmänniskas blod, hur många som komma att bli förfalskare eller giftmör-

⁷⁾ Quetelet, *Adolphe*, *Physique sociale* I, s. 91 o. f. Bruxelles 1869.

⁸⁾ Kursiverad av Quetelet ingår meningen i *Physique sociale* på upprepade ställen.

dare, nästan på samma sätt som vi kunna beräkna nativiteteten och mortaliteten.«⁹⁾

På ett annat ställe framhåller Quetelet dock särskilt den omständigheten, att man icke kan få kännedom om det faktiska antalet brott. »Våra iakttagelser beröra *blott ett visst antal kända och avdömda brott, och detta antal utgör blott en del av det okända totalantalet samtliga begångna brott.*¹⁰⁾ Då denna totalsumma av alla de brott, som begås, väl för alltid kommer att förbli okänd, komma alla de slutsatser som grunda sig på den att bli mer eller mindre bristfälliga: ja — jag vågar till och med påstå, att de uppgifter om brott och förseelser, som stå oss till buds, inte vore till någon nytta, om vi icke i tysthet medgäve, *att det existerar ett nästan konstant förhållande mellan avdömda och kända brott å den ena sidan och det okända verkliga antalet begångna brott å den andra.*¹¹⁾ Jag vet icke och kommer aldrig att få veta, om de brott, som domstolarna ha avdömt, utgöra sjätte eller sjunde delen eller någon annan del av det verkliga antalet brott. Det enda jag behöver veta, är, att detta förhållande icke växlar från ett år till ett annat.¹²⁾ Denna proportion är behöflig, och jag upprepar det, ifall den icke i verkligheten existerade, vore allt, som intill denna dag har sagts med stöd av hänvisningar till statistiken, oriktigt och absurt. Man inser utan vidare, hur viktigt det är, att förekomsten av ett sådant förhållande bestämt påvisas, och man kan icke annat än förvåna sig över, att denna fråga icke har beaktats tidigare. Detta förhållande varierar med naturnödvändighet i enlighet med brottets art och grovhetsgrad. I ett välorganiserat samhälle med energisk polismakt och ordnad rättsvård närmar det sig så vitt det är fråga om mord och dråp talet 1, vilket

⁹⁾ O. a. a. I, s. 95 o. f.

¹⁰⁾ *Physique sociale* II, s. 251, kursiverad av Quetelet.

¹¹⁾ I Quetelets kursivering. *Physique sociale* II, s. 251.

¹²⁾ Quetelet, *Lettres sur la théorie des probabilités* s. 323, citerat av Halbwachs, o. a. a. s. 109, not 1.

betyder, att en individ icke kan försvinna ur samhället genom mord eller dråp, utan att det blir känt. Det förhåller sig inte på samma sätt med förgiftning. Blir det åter fråga om stöld eller brott av mindre betydelse, så kan förhållandet mellan det faktiska antalet och antalet uppdagade brott bli ofördelaktigt, i det att talrika brott förbli okända, anlingen emedan de, som ha lidit skada genom brottet, äro omedvetna därom eller icke vilja ställa brottslingen under åtal, eller också emedan domstolen i brist på tillräckliga indicier icke har kunnat ingripa. Sålunda blir storleken av detta förhållande, som i allmänhet är olika i fråga om olika brott, i huvudsak beroende av de rättsliga myndigheternas ingripande mot förbrytarna, av den möda de sistnämnda göra sig för att undgå upptäckt och av den motvilja de lederade hysa för att väcka åtal eller av deras okunnighet om det orätta de ha varit utsatta för. Om nu alla de orsaker, som verka på storleken av detta förhållande, förbli konstanta, kan man även våga påståendet, att icke heller de av dem åstadkomna verkningarna kunna undergå några förändringar.«¹³⁾

Quetelet anser det sålunda vara fullt bevisat, att antalet olika brott är konstant från år till år. Vad är det då, som betingar denna permanens? Det är samhällets inflytande som avspeglar sig häri. Av Quetelets uttryckssätt får man den föreställningen att samhället icke blott är en gemenskap av olika människor, utan också en egenartad, levande organism.

»Samhället innesluter i sig fröet till alla de brott, som sedan ta sig uttryck i handling. Det är samhället, som på något sätt förbereder dem, medan brottslingen blott är det medel, genom vilket de utföras. Varje socialt tillstånd förutsätter således ett bestämt antal brott, som begås i bestämd ordning och utgöra en nödvändig följd av detta tillstånds struktur. Denna iakttagelse, som vid första anblicken kan verka synnerligen nedslående, blir vid närmare påseende

¹³⁾ *Physique sociale* II, s. 251 o. 252.

helt trösterik, emedan den tyder hän på möjligheten, att människorna kunna förbättras, om man blott förmår ändra deras institutioner, deras sedvänjor, deras bildningsgrad och överhuvudtaget allt som utövar inflytande på deras levnadssätt.«¹⁴⁾

Den av Quetelet konstaterade regelbundenheten hos brotts-talen från år till år störes måhända i någon mån av, att det allmänna sociala läget förändras. En sådan uppfattning gör sig också gällande i hans uttalande om brottets budget, i det han uttryckligen framhåller, att man borde arbeta för att inskränka denna budget.

Quetelets sats, att samhället förbereder brotten och att brottslingen endast är medlet som utför dem, tyder på determinism. Så vitt man kan sluta sig till av hans uttalanden, står han dock närmast på den relativt fria viljans ståndpunkt. Detta framgår i synnerhet av en av honom använd jämförelse.

»Den som på mycket nära håll betraktar en liten del av en stor cirkelbåge, uppritad på en plan yta, ser, även om bågen är ritad med största omsorg, blott ett antal fysiska punkter, som sammanbundits mer eller mindre godtyckligt och liksom av en tillfällighet. Ställer han sig på ett något större avstånd, uppfattar hans öga redan ett större antal punkter, och han ser, att de med en viss regelbundenhet fördela sig på en till sin storlek bestämd del av bågen. Ökar han avståndet ytterligare, så observerar han icke längre de enskilda punkterna och deras egendomliga, till synes planlösa placering; nu lägger han märke till lagbundenheten i denna placering, samtidigt med, att han ser strukturen av den uppdragna cirkelbågen. Om man föreställde sig, att kurvans olika punkter icke vore döda punkter, utan levande varelser, som inverka fritt i enlighet med sin vilja inom ett begränsat område, så skulle deras frivilliga rörelser

¹⁴⁾ *Physique sociale* I, s. 97.

knappt vara märkbara, ifall man iakttog dem från ett lämpligt avstånd.«¹⁵⁾

Quetelet betraktar de sociala företeelserna med en naturvetenskapsmans ögon. Redan titeln på hans förnämsta arbete, »Social fysik« är betecknande. Ännu tydligare framgår detta av, att arbetets första upplaga (1835) hade som motto *Laplace's* kända uttryck: »Må vi inom de politiska och moraliska vetenskaperna tillämpa den på iakttagelse och beräkning grundade metod, som inom naturvetenskaperna gjort oss så stora tjänster. (Appliquons aux sciences politiques et morales la méthode fondée sur l'observation et sur le calcul, méthode qui nous a si bien servi dans les sciences naturelles).¹⁶⁾

I likhet med övriga sociala företeelser uppträda de kriminella med samma regelbundenhet som naturlagarna, men äro också de underkastade inverkan av störande faktorer (*forces perturbatrices*).¹⁷⁾ Dessa hava sin upprinnelse huvudsakligen hos individen. Men individens inflytande

¹⁵⁾ *Physique sociale* I s. 94. Halbwachs anser, att man inte längre behöver fråga sig, om Quetelet var determinist eller icke, inte heller, om resultaten av moralstatistiken såsom Quetelet uppfattar dem, lämna rum för den fria viljan. Stundom avser han med den fria viljan förnuftet, som enligt hans förmenande är regelbundenhetens princip och dess kanske mest permanenta och belysande orsak. Ibland åter uppställer han följande villkor: av den omständigheten, att antalet äktenskap, självmord och brott synes vara förutbestämt för varje samhälle, följer icke, att individerna skulle ingå äktenskap eller begå självmord eller brott mot sin vilja, att allt vore bestämt på förhand; på förhand kan man blott se det som gäller massan, men icke det, som rör individerna i den. Halbwachs, o. a. a. s. 127.

¹⁶⁾ *Rehnsch, Eduard*: Zur Orientierung über die Untersuchungen und Ergebnisse der Moralstatistik. Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. Neue Folge. Achtundsechzigster Band. Halle 1876, s. 215.

¹⁷⁾ *Wasserman, Rudolf*, Die Entwicklungsphasen der kriminalstatistischen Forschung. Leipzig 1927, s. 25 och speciellt not 28. Detta är anledningen till att t. ex. förhållandet mellan antalet uppdragade och ouppdragade brott icke är alldeles, ehuru dock nästan konstant, för att använda Quetelets uttryckssätt.

förmår dock icke i högre grad verka på regelbundenheten, utan plånas ut, om ett större antal individer göres till föremål för observationerna. Quetelet framhåller särskilt denna omständighet: »*Ju större det antal individer är, som blir föremål för observation, desto mer avtaga de individuella olikheterna, de må sedan vara av fysisk eller psykisk art, och kvar blir blott en serie allmänna sanningar, som samhällets existens och forbestånd vila på.*«¹⁸⁾

På ett annat ställe säger han om brottslighetstalen: »*Ju större talen för de enskilda åren äro, dess mer konstanta och regelbundna äro de från år till år.*«¹⁹⁾

Quetelet har om formbildningarna i naturen uppställt den kända sats, som går ut på följande. Allt levande varierar mellan ett maximum och ett minimum, mellan vilka samtliga mellanformer befinna sig. Dessa mellanformer bli talrikare, ju mer man närmar sig mitten, medan antalet sådana avtager med avståndet från denna (den s. k. lagen om de individuella variationerna).²⁰⁾ Ställer man upp en

¹⁸⁾ Physique sociale I, s. 98. Kursiverat av Quetelet. Tysken Rudolf Wasserman är liksom även hans landsman *Adolph Wagner* av den åsikten, att den viktigaste grundvalen för Quetelets teori utgöres av den s. k. loi des causes accidentelles. Wasserman anser att Quetelet härmed avsåg det faktum, att även i uppträdandet av de störande faktorerna en viss regelbundenhet kan iakttagas och hänvisar till följande uttalande av Quetelet: »Il est une loi générale qui domine notre univers et qui semble destinée a y répandre la vie; elle donne à tout ce qui respire une variété infinie, sans en altérer les principes de conservation. Cette loi. . . .c'est la loi des causes accidentelles«. Quetelet, »Sur la théorie des probabilités« s. 17 o. f. Såvitt jag förstår, vill Quetelet med detta yttrande endast påpeka att de individuella faktorer, som medföra växlingar i dessa företeelser äro så svaga att de icke kunna förändra regelbundenheten. Wasserman, Rudolf, o. a. a. s. 27. Wagner, Adolph, Die Gesetzmässigkeit in den scheinbar willkürlichen menschlichen Handlungen vom Standpunkte der Statistik. Hamburg 1864, s. 8.

¹⁹⁾ Rehnisch, Eduard, o. a., Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik. Neue Folge. Neunundsechziger Band. Halle 1876 s. 76.

²⁰⁾ Se *Harry Söderman* och *Ernst Fontell*, Handbok i kriminalteknik, Stockholm 1930, s. 203.

skara människor efter deras längd, så finner man, att de medellånga alltid utgöra den överväldigande majoriteten (ca. 70 %), medan de övriga, nämligen de ovanligt långa och de ovanligt korta, utgöra ett mindretal (ca. 15 % vardera).

Quetelet upptäckte denna lag genom en bland skotska rekryter företagen bröstmätning; senare fann man, att den kunde tillämpas också på kroppskrafterna, synen o. s. v., kort sagt på alla de kroppsliga egenskaperna. Slutligen ansåg man sig här stå inför en naturlag, som gick ut på, att samtliga individer av samma art varierade med avseende på sina grundegenskaper enligt Quetelets lag.²¹⁾

Lagen äger sin tillämpning också på de psykiska egenskaperna. *Fr. Galton* har bevisat detta i fråga om intellektet. Numera torde det inte råda något tvivel om, att den är allmängiltig på det psykiska området; ytterligheterna äro alltid sällsynta, medan åter medelmåttorna äro i övervägande majoritet. Och detsamma är fallet också på moralens gebit — särskilt ädla och särskilt lägsinnade naturer förekomma mycket sparsamt. Huvudkontingenten av människorna består tyvärr icke av de hederliga, utan av de så att säga halvhederliga. Tillämpad på det moraliska området förklarar de individuella variationernas lag, hur det kommer sig, att brottsligheten växlar i så ringa grad från ett år till ett annat — om de yttre förhållandena förbli oförändrade — å andra sidan förklarar den också, varför brottsligheten i så hög grad tilltar, om miljön t. ex. under krigstid undergår förändringar till det sämre, och varför den avtar, då miljön förändras till det bättre. Under försämrade ekonomiska förhållanden kan den halvhederliga majoriteten bland människorna inte motstå frestelsen att på olagligt sätt

²¹⁾ Denna lag har senare utsatts för kritik, främst av astronomerna *Theile*, *Bruns* och *Charlier*. Se *Linders*, *F. J.*, Aktuella problemställningar inom statistiken. Nordisk Statistisk Tidskrift, Band 11. Stockholm 1932—1933, s. 89.

skaffa sig sina förnödenheter. Detta är orsaken till stegringen i egendomsbrotten under krigstid.²²⁾

Disposition för brottslighet (penchant au crime). De naturliga krafterna (forces naturelles) äro så mycket starkare än de störande (forces perturbatrices), att man med tillhjälp av statistiken kan mäta genomsnittsmänniskan i olika länder och vid varje olika tidpunkt. Denna genomsnittsmänniska besitter bestämda kroppsliga, själsliga och moraliska egenskaper. Till dem hör också en viss disposition för brottslighet, som vi här skola ta upp till behandling. Quetelet preciserar detta anlag på följande sätt: »Under antagandet, att människorna leva under samma förhållanden, avser jag med *disposition för brottslighet* en större eller mindre möjlighet att begå brott«.

»Jag har påpekat, att människornas förhållanden böra vara enahanda, d. v. s. lika förmånliga, såväl med avseende på de omständigheter, som leda till *frestelser*, som med avseende på lättheten att begå brott. Det är i själva verket icke nog med, att människan har för avsikt att göra ont; hon måste även ha tillfälle och möjlighet att fullfölja sin avsikt«.

»Också en annan olikhet förefinnas: Tvenne individer kunna vara lika disponerade för brottslighet, utan att dock vara lika stora *brottslingar*, ty den ena av dem kan t. ex. ha böjelse för tjuvnad, den andra åter för mord«.²³⁾

Hur skall då dispositionen för brottslighet mätas? Quetelet ger följande förklaring. »I Frankrike ha från och med år 1826 till och med år 1829 28 686 personer åtalats inför assisdomstolarna, vilket utgör c:a 7 171 personer per år; då befolkningssiffran var 32 miljoner kom det en åtalad

²²⁾ *Bonger, W. A.* An Introduction to Criminology. Translated from the Dutch by Emil van Loo. London 1936, s. 121 o. f.

²³⁾ *Physique sociale II*, s. 249 och 250. Kursiveringarna äro Quetelets.

på 4 463 invånare. Dessutom blevo av 100 åtalade 61 dömda till mer eller mindre stränga straff«. Quetelet erkänner dock, att dessa tal i och för sig icke utvisa någon bestämd disposition för brottslighet. »Då vi äro av den åsikten, att de båda förhållanden, som vi ha beräknat (d. v. s. förhållandet mellan de kända och de avdömda brotten samt mellan de uppdagade brotten och den obekanta totalsumman av begångna brott), icke nämnvärt växla från ett år till ett annat, äro vi även övertygade om, att de icke heller under de därpå följande åren komma att nämnvärt förändras. Sannolikheten av, att dessa förhållanden alls icke undergå några växlingar, är så mycket större som, teoretiskt sett, medeltalet för varje år skiljer sig mindre från det allmänna medeltalet, i den mån detta har beräknats på ett större antal år, ifall alla medverkande omständigheter annars förbli desamma. Under dessa förutsättningar är det mycket sannolikt, att fransmannen har en möjlighet på 4 463 att bli åtalad under loppet av ett år; dessutom har han med största visshet 61 möjligheter mot 39 att bli dömd, sedan han engång har blivit åtalad«. ²⁴⁾

»Ehuru vi alls icke känna till det statistiska materialet för år 1830, är det mycket troligt, att detta år kommer att ge oss en åtalad per 4 444 invånare och att av 100 åtalade 61 finnas skyldiga. Sannolikheten för, att detta kommer att bli fallet också år 1831, är icke längre lika stor och den blir ännu mindre på tal om de därpå följande åren.« Quetelet påpekar, att dessa förhandskalkyler icke kunna utföras noggrant, om man icke räknar med, att domstolarna tillämpa lagen med samma stränghet, samt att antalet skyldiga, som icke bli ställda inför domstol, förblir något så när konstant under varje år. ²⁵⁾

Man har mycket diskuterat frågan, om Quetelet ansåg, att ett dylikt anlag fanns hos varje individ, eller om han

²⁴⁾ *Physique sociale* II, s. 253 o. 254.

²⁵⁾ *Physique sociale* II, s. 255 o. 256.

endast avsåg en teoretisk sannolikhetsberäkning. I hans uttalanden kan man finna stöd för båda åsikterna.²⁶⁾

Specialuppgifter om brottsligheten. Utom dispositionen för brottslighet i allmänhet har Quetelet också undersökt de faktorer, som inverka på denna disposition, såsom ålder, kön, årstid, yrke, bildningsgrad, klimat och ras samt armodets och alkoholens inflytande. Samtidigt har han undersökt dispositionen för brottslighet inom olika brottsgrupper.²⁷⁾ Bland hans specialuppgifter om brotten och brottslingarna finnas många iakttagelser, som ha blivit berömda. Så är hans levande framställning av »brottets karriär»²⁸⁾ vida känd, och detsamma gäller hans satser, att brottsligheten bland kvinnorna förhåller sig till den bland männen som 1 till 4, och att det i fråga om brott mot individen kommer 16 kvinnor och i fråga om egendomsbrott 26 kvinnor på 100 män. Allmänt bekanta äro också de förklaringar han ger över orsakerna till denna differens. Han har även påvisat att ljuvnadsbrotten öka i antal under vintern och misshandelsbrotten under sommaren.²⁹⁾

II. Quetelets efterföljare.

Henry Thomas Buckle. Quetelets åsikter om brottsligheten blevo kända i vidsträcktare kretsar först efter det den engelske historikern *Henry Thomas Buckle* hade tillägnat sig dem och utlagt dem i inledningen till sitt berömda arbete »History of Civilization in England.»

Trots att vi här ovan ha redogjort för Quetelets läror, torde det vara skäl att ytterligare dröja vid dem, sådana de ha framförts och utvecklats av Buckle, emedan de just i denna form kommo till den bildade världens kännedom.

²⁶⁾ Halbwechs, o. a. a. s. 132.

²⁷⁾ Quetelets mest bemärkta undersökning om brotten utkom redan år 1832: *Recherches sur le penchant au crime aux différents âges.* *Nouveaux Mémoires*, tome VII. Jfr Halbwechs o. a. a. s. 107, not 2.

²⁸⁾ Halbwechs, o. a. a. s. 117.

²⁹⁾ Quetelet, *Physique sociale* II, s. 286 o. f.

Buckle hänvisar till de här ovan citerade uttalandena av Quetelet, som gå ut på, att antalet brott i allmänhet upprepar sig från ett år till ett annat, och att detta är fallet även i fråga om sådana brottsarter som dråp, där överläggningsmomentet saknas.³⁰⁾ Också självmordstalen upprepa sig från ett år till ett annat.

Denna regelbundenhet betingas av samhället, som är det egentliga upphovet till brott och självmord; individen endast utför dem. Sålunda kommer under ett visst samhällstillstånd ett givet antal personer att göra slut på sitt liv. Detta är en allmän lag.³¹⁾

Buckle, som säger sig förkasta »den metafysiska dogmen om viljans frihet och den teologiska dogmen om förutbestämda händelser«, anser dock, att det människornas handlande, som helt bestämmas av deras förflutna, »being determined solely by their antecedents«, präglas av konformitet, d. v. s. det bör under precis samma förhållanden leda till precis samma resultat.³²⁾

»Kan man påvisa, att människornas onda handlingar äro beroende av förändringar i det omgivande samhället, så måste man samtidigt också medge, att människornas goda handlingar, såsom komplement (residue) till de onda, växla i överensstämmelse med förändringarna inom samhället. Vidare måste man dra den slutsatsen, att dessa variationer äro betingade av djupt ingripande och allmänna orsaker, som verka på samhället i dess helhet, och på grund härav med nödvändighet medföra vissa följder, fullkomligt oberoende av viljetrytningarna hos de enskilda personer, som samhället består av.«³³⁾

De resultat man hade ernått med tillhjälp av kriminalstatistiken gävo sålunda vid handen, att människans vilja icke var fri. De allmänna lagar som behärskade hennes vilja

³⁰⁾ Buckle, Henry Thomas, History of Civilization in England, New impression. Vol. I, London 1903, s. 24.

³¹⁾ O. a. a. s. 28.

³²⁾ O. a. a. s. 19 och 20.

³³⁾ O. a. a. s. 22 och 23.

voro av samma art som naturlagarna. Så giltiga naturlagarna överhuvud voro, voro också de underkastade rubbningar. »På detta kunna vi anföra ett exempel från mekanikens område, den vackra teorin om krafternas parallelogram, enligt vilken krafterna förhålla sig till varandra såsom diagonalerna i motsvarande parallelogram. Denna lag har stor betydelse. Den anknyter sig till de stora mekaniska kraftkällorna, krafternas sammansättning och uppdelning, och ingen, som närmare känner grunderna för den, faller det in att betvivla den. Men i det ögonblick vi försöka tillämpa denna lag för praktiska ändamål, finna vi, att dess giltighet rubbas av andra lagar, t. ex. lagen om luftens motstånd och lagen om de av oss använda kropparnas specifika vikt, vilken åter är betingad av deras kemiska eller, såsom några anse, av deras atomiska sammansättning. Då dessa störande moment komma till, upphävas de rena och enkla verkningarna av den mekaniska lagen. Även om dessa verkningar ständigt skulle undergå rubbningar, förblir dock lagen som sådan i kraft. På samma sätt förhåller det sig med den stora sociala lag, enligt vilken människornas moraliska handlingar icke betingas av deras beslut, utan av deras förflutna. Även denna lag är utsatt för inverkan av störande faktorer, som dock icke kunna omintetgöra dess giltighet. Detta är alldeles tillräcklig förklaring till de obetydliga variationer, som det totala brotts-talet i ett land undergår från ett år till ett annat. I själva verket måste vi, i betraktande av, att den moraliska världen till sin sammansättning är betydligt mångsidigare än den fysiska, förvåna oss över, att dessa variationer icke äro större«. ³⁴⁾

Genom Buckles arbete spriddes Quetelets läror även till Tyskland, där de funno genklang hos flere forskare.

Adolph Wagner. Den mest kände av Quetelets tyska anhängare var den senare så berömde nationalekonomen *Adolph Wagner*. Han framlade Quetelets läror i ett arbete

³⁴⁾ O. a. a. s. 30 och 31.

under den betecknande titeln »Die Gesetzmässigkeit in den scheinbar willkürlichen menschlichen Handlungen vom Standpunkte der Statistik. Erster oder allgemeiner Theil. Statistisch-anthropologische Untersuchung der Gesetzmässigkeit in den scheinbar willkürlichen menschlichen Handlungen«. ³⁵⁾

Hans framställning av brottslighetsföreteelsernas oföränderlighet är synnerligen levande och originell.

»Må vi föreställa oss, att det under den gamla goda tiden, då man mer än i våra dagar uppskattade fantastiska resebeskrivningar, sådana som t. ex. Swifts berättelser om Gulliver, hade framträtt en författare, som för att ge sina läsare något nytt hade uttänkt ungefär följande skildring av något främmande folk och land. I detta land fastställles på förhand genom lag — utom antalet äktenskap och självmord — även hur många och hurudana brott skola begås under årets lopp, vilka samhällsklasser som skola begå dem, hur många domar och frikännanden som skola åtfölja dem, hur många och hurudana straffdomar som komma att utmätas; härvidlag bestämmer lotten, vilken enskild person ur den eller den samhällsklassen, som bör begå brottet och lida straffet för det. På samma sätt regleras också genom lag antalet och arten av andra onda och goda gärningar samt deras fördelning mellan de olika befolkningsskikten på förhand. Kort sagt: alla de handlingar, som vi äro vana vid att göra fritt, på eget initiativ och efter eget sinne, äro enligt vår upptäcktsresande i detta land reglerade och organiserade av statsmakten, som också har fastställt proportionen i deras antal. Befolkningen i detta rike underkastar sig fullständigt och följer lojalt lagen år efter år. I slutet av varje år kontrolleras resultatet i enlighet med särskilt upprättade förteckningar. Härvid framgår det, att lagarna hava följts på ovannämnt sätt. Möjligen har man kunnat lägga märke till en del obetydliga avvikelser.

³⁵⁾ Hamburg 1864.

de eller de handlingarna ha förekommit i något större eller mindre antal än vad lagen har föreskrivit. Men detta blir åter korrigerat genom att man beaktar denna ökning eller minskning vid beräkningarna för följande år, överför dem till »budgeten över handlingar som böra utföras«, samt beviljar ett större eller mindre »anslag« för detta ändamål alldeles såsom fallet är vid våra finansberäkningar. Befolkningen i detta rike är så van vid detta märkliga system, att den icke finner något besynnerligt i det.

Vi däremot skulle betrakta en dylik skildring av ett främmande folk som en den vildaste och äventyrligaste münchhauseniad. Oss skulle det skildrade tillståndet förefalla så olidligt, så oerhört onaturligt och omänskligt, att vi helt enkelt skulle stämpla det som omöjligt. Och detta i själva verket med fullt skäl, om vi tänka oss själva på ovanskildrat sätt bundna och tvingade av statens lagar. Ingen statsmakt i världen, även om den i sig förenade en österländsk despotism med den mest konsekventa cæsarpapism, skulle kunna förverkliga ett så beskaffat system, och icke ens den mest slavsinnade nation i världen skulle kunna tvingas att mot sin natur följa det; ännu mindre skulle den vänja sig vid ett sådant sakernas tillstånd.

Det, som ingen mänsklig vilja eller mänsklig makt skulle förmå genomföra, det sker emellertid på ett underbart sätt av sig självt på grund av det mänskliga samhällets naturliga organisation. Är icke denna för oss främmande bild av den märkvärdiga staten och dess folk just densamma som vi få av våra egna folk och stater, blott med den skillnaden, att det här är en naturlag som gör sig gällande, utan att individerna äro medvetna om det. Det som skulle förefalla oss som en skrämmande begränsning av vår frihet och självbestämmanderätt, om det påtvingades oss av en yttre makt, det sker och går i uppfyllelse av sig självt med en regelbundenhet, som vi aldrig lägga märke till, då vi följa den mänskliga lagen. Genom att undersöka frekvensen av äktenskap, självmord och brott, samt genom försök att

utreda de lagar som reglera den, kunna vi även mycket noggrant på förhand bestämma antalet äktenskap, självmord och brott under det följande året och deras fördelning. Då vi senare kontrollera de tal vi ha kommit till, visar det sig, att resultaten för nämnda år lika fullständigt motsvara våra beräkningar, som om vi levat i det ovanskiltrade märkvärdiga statssamhället. Det mest förundransvärda är dock, att vi på detta sätt fungera som kuggar i ett stort maskineri, och att vi samtidigt ha ett visserligen begränsat område, där vi kunna röra oss fritt, utan att orsaka några rubbningar i den regelbundna gången av detta maskineri. Vi tro till och med, att vi äro fullständigt fria och självbestämmande i vårt handlande, ehuru vi, betraktade såsom helhet, i själva verket äro bundna, ehuru våra handlingar, sedda såsom massföreteelser, bestämmas av konstanta allmänna faktorer på samma sätt som den fysiska världsordningens processer.³⁶⁾

Buckle och Wagner hade sålunda dragit de yttersta konsekvenserna av Quetelets läror.

III. Kritik av Quetelets läror.

Den omständigheten, att Quetelets och hans efterföljares läror om brottsligheten i så hög grad beröra de problem, som stå i nära samband med frågan om viljans frihet, var anledningen till, att man ställde sig allt annat än likgiltig till dem. Hos en del samtida väckte de beundran, hos andra åter kritik, ja t. o. m. häftig indignation. Kritiken utgick dock icke så mycket från logiska iakttagelser som från eliska motiv; stundom belingades den kanske till och med av omedelbar avsky för de förfäktade lärorerna. Man kände intuitivt, att en i elisk avseende betydelsefull sanning, som hittills hade ansetts vara ovedersäglich, hade blivit hotad. Det är därför inte svårt att förstå, att man också tillskrev Quetelet

³⁶⁾ Wagner o. a. a. s. 44—46.

och hans efterföljare mycket sådant, som de i sina läror alls icke hade avsett.³⁷⁾

Eduard Rehnisch. Tysken *Eduard Rehnisch's* omfattrika uppsats »Zur Orientierung über die Untersuchungen und Ergebnisse der Moralstatistik«, som formligen sjuder av helig iver för den rätta saken, ger ett förträffligt exempel på detta slags kritik.³⁸⁾ Emedan uppsatsen är mycket intressant ur kriminalstatistisk synpunkt — den behandlar nämligen det siffermaterial Quetelet stödde sig på — skola vi i det följande redogöra för den. Det framgår av den, att Rehnisch var mycket väl förtrogen med innehållet i den franska kriminalstatistiken.

Rehnisch fäster uppmärksamheten vid Quetelets påstående, att antalet dråp är nästan detsamma år efter år. Genom talrika exempel visar han, att det bevismaterial Quetelet begagnade sig av, nämligen den franska kriminalstatistiken från och med 1825, dock talar ett helt annat språk.³⁹⁾ Lika ohållbart anser han också påståendet att de

³⁷⁾ Kaufmann, Al., Theorie und Methoden der Statistik, Tübingen 1913, s. 168.

³⁸⁾ Uppsatsen publicerades år 1876 i tidskriften »Zeitschrift für Philosophie und philosophische Kritik«, Neue Folge, Achtundsechzigster Band. Halle 1876, s. 213—264 och Neunundsechzigster Band, s. 43—115. Halle 1876. Den blev aldrig avslutad.

³⁹⁾ Härpå anför Rehnisch flere exempel. Så påvisar han, att antalet i Frankrike för dråp (crime consommé de meurtre) åtalade personer under de tre på varandra följande åren 1842, 1843 och 1844 var 152, 123 och 80 och under de två på varandra följande åren 1853 och 1854 116 och 58. Från år 1861 till 1862 steg antalet från 50 till 75 och från år 1863 till 1864 från 60 till 95.

Antalet av de för försök till dråp (tentative de meurtre) åtalade var åren 1836, 1837 och 1838 respektive 100, 87 och 56 samt åren 1853 och 1854 80 och 41.

För misshandel med dödlig påföljd (blessures et coups suivis de mort sans intention de la donner) åtalades åren 1833, 1834 och 1835 117, 156 och 275 samt åren 1857, 1858 och 1859 69, 103 och 110 personer. Ifall de för dråp, försök till dråp och misshandel med dödlig påföljd åtalade förenas till en enda grupp, observeras

vapen, som ha kommit användning vid dödandet, från år till år förekomma i samma proportion. Icke ens de av Quetelet själv anförda uppgifterna för åren 1826-1831 stödja detta påstående.⁴⁰⁾

Så kommer Rehnisch till Quetelets tes, att »fängelsernas, galärernas och schavottens budget« betalas med en skrämmande regelbundenhet. Han har undersökt talen för de avrättade personerna (Quetelet hade anfört blott talen för de dödsdömda) och funnit, att de under 10-årsperioden 1825-1834 varierade mellan 111 och 15. Senare under åren 1860-1865 varierade antalet avrättade personer mellan 27 och 5. Rehnisch frågar med anledning härav: »kan man efter detta tala om skrämmande regelbundenhet i schavottens budget?»⁴¹⁾

exempelvis följande växlingar: åren 1834, 1835 och 1836 374, 391 och 510 samt åren 1861 och 1862 172 och 244.

Rehnisch o. a. tidskr. Bd. 69 s. 81 och 82.

De tal, som Quetelet stöder sig på, äro för åren 1826-1831. Antalet för ifrågavarande brott åtalade personer utgjorde enligt honom år 1826 241, år 1827 234, år 1828 227, år 1829 230, år 1830 205 och år 1831 266.

Rehnisch påvisar dock att dessa brott ända till år 1832 omfattade utom dråp även försök till dråp och misshandel med dödlig påföljd. Först från och med år 1832 avskildes misshandelsbrotten med dödlig påföljd till en särskild grupp (lag av 28 febr. 1832. Code pénale art. 309 jämte tillägg). Dalloz, »Code d'instruction criminelle et code pénale«, Paris 1927. Om denna lagändring har Quetelet icke varit medveten. Så stödjer han sig i sitt år 1846 utkomna arbete, »Sur la statistique morale et principes qui doivent en former la base«. Memoires de l'Acad de Belgique. Tome 21 på ovannämnda uppgifter ända till år 1844, och märker alls icke, att sedan år 1832 en grupp, som omfattar c:a 50 % av de tidigare nämnda talen, nämligen misshandel med dödlig påföljd, bortfallit. O. a. Zeitschrift Bd. 69, s. 57 o. f.

⁴⁰⁾ Quetelet, Physique sociale I, s. 96. O. a. Zeitschrift Bd. 69, s. 98 o. följ.

⁴¹⁾ Också Adolph Wagner framhöll, hur våra medmänniskor i »kultursamhällena« är efter år till ungefär lika antal och i samma proportion i fråga om kön o. d. dömas till döden, bestiga schavotten, eller fylla fängelserna, för livstid eller för längre eller kortare perioder. Wagner, o. a. a. s. 27.

Emellertid kan man, fortsätter Rehnisch, göra gällande, att Quetelet icke talar om tre olika budgeter, utan om en enda, nämligen den för fängelserna, galärerna och schavotten gemensamma budgeten. Om detta är fallet, har han i sin framställning gjort bruk av alltför stor poetisk frihet. Men låt oss betrakta företeelsen i dess helhet! Rehnisch anför här statistiska uppgifter om de personer, som varje särskilt år under tidsperioden 1825—1869 i Frankrike ha åtalats för crime-brott:⁴²⁾

1825	6652	1840	8226	1855	6480
1826	6988	1841	7462	1856	6124
1827	6929	1842	6953	1857	5773
1828	7396	1843	7226	1858	5375
1829	7373	1844	7195	1859	4992
1830	6962	1845	6685	1860	4651
1831	7606	1846	6908	1861	4813
1832	8237	1847	8704	1862	4990
1833	7315	1848	7352	1863	4543
1834	6952	1849	6983	1864	4252
1835	7223	1850	7202	1865	4154
1836	7232	1851	7071	1866	4551
1837	8094	1852	7096	1867	4607
1838	8014	1853	7317	1868	4528
1839	7858	1854	7556	1869	4189

Visserligen utvisa icke heller dessa tal det verkliga antalet personer, som under de olika åren ha blivit avrättade, sända till galärerna eller intagna i fängelserna, men det inverkar icke i nämnvärd grad på själva saken. Vad avser då, utropar Rehnisch, uttrycket »med skrämmande regelbundenhet»? Vi finna, att antalet åtalade år 1832 var 8200,

⁴²⁾ Jag har genom att jämföra dessa tal med de för åren 1826—1880 i »Compte général de l'administration de la justice criminelle en France pendant l'année 1880 et rapport relatif aux années 1826 à 1880«, Paris 1882, publicerade 5-årsöversikterna, konstaterat att de stämma överens med uppgifterna i kriminalstatistiken.

medan det tvenne år tidigare och återligen två år senare var c:a 6900, 1847 steg antalet åtalade till 8700, medan det 1845 blott utgjorde i det närmaste 6700. I den franska kriminalstatistiken för år 1854 konstateras även att »under de 25 år denna berättelse omfattar, har totalantalet vid assisdomstolarna närvarande åtalade i betydande grad växlat från år till år«!⁴³⁾

Rehnisch påpekar vidare, att även om talen företedde någon regelbundenhet, så vore detta dock inte mot all förväntan, icke heller skulle upptäckten av denna regelbundenhet kunna räknas Quetelet till förtjänst. Och han fortsätter: »Redan långt innan någon moral- och kriminalstatistik existerade, visste man, att människorna icke under det ena året umgås med varandra som himlens änglar, så att hela rättsvärderna kunde taga sig en 12 månaders semester, medan under det följande året allesamman bestjåla varandra och den ena hälften av människosläktet slår ihjäl den andra. Tyvärr förhåller det sig tvärtom så, att de uppdagade fallen av mord, stöld och mordbrand bilda en aldrig sinande ström, och gendarmeriet och domstolarna ha, sorgligt nog, ständigt arbete — något som man förstår också i den avlägsnaste by, där man inte ens indirekt har fått den ringaste kännedom om Quetelets forskningar. Också den uppfattningen, att förhållandena i landet, så framt ingenting särskilt inträffar, även under det följande året komma att gestalta sig i stort sett på samma sätt som under det föregående, kan man inte så sällan påträffa redan före år 1828«!⁴⁴⁾

På detta sätt ansåg sig Rehnisch ha vederlagt Quetelets och hans efterföljares läror.

Andra tyska kritiker. Bland dem, som, efter det Quetelets läror blivit kända, kritiserade dem, må främst nämnas de

⁴³⁾ Rehnisch o. a. Zeitschrift, Neue Folge, 69. Bd., s. 114, se även s. 100 o. f.

⁴⁴⁾ O. a. Zeitschrift, Neue Folge, 69. Bd. s. 53 och 54.

tyska filosoferna *Franz Vorländer*, *Gustav von Rümelin* och *Moritz Wilhelm Drobisch*.

Franz Vorländer framhåller, att de av Quetelet påvisade »lagarna« icke beröra individen, utan blott genomsnittsmänniskan, en abstraktion, som icke förekommer i verkligheten. Dessutom påpekar han, att viljans frihet betraktad såsom begrepp, icke står i kontrast mot den inre nödvändigheten och mot de naturliga hinder, som stå i vägen för viljan, och att de två sistnämnda omständigheterna jämte den relativa bundenheten vid begäendet av en dålig handling icke utesluta den etiska friheten och ansvaret.⁴⁵⁾

Gustav von Rümelin visar på en ur metodisk synpunkt viktig olikhet mellan natur- och människovärlden; i den förra representerar individen en typ; medan den mänskliga individen har individuella drag.⁴⁶⁾

Rümelin har blivit känd genom följande uttalande: »Då statistiken säger mig, att det ges en sannolikhet (Rümelin använder ordet »Wahrscheinlichkeit«) mot 49, att jag kommer att dö under loppet av följande år, och att det är ännu sannolikare, att tomrum komma att uppstå i kretsen av mina kära, måste jag i ödmjukhet böja mig inför denna sanning; men om statistiken däremot sade mig, att det finns en möjlighet mot så och så många, att någon av mina handlingar kommer att bli föremål för en straffrättslig dom, skulle jag utan tvekan svara »ne sutor ultra crepidam«.⁴⁷⁾

Enligt Moritz Wilhelm Drobisch betecknar det en överdrift att göra hela samhället och varje enskild samhällsmedlem ansvarlig för brottsligheten, eftersom antalet brotts-

⁴⁵⁾ *Wassermann, Rudolf*, Die Entwicklungsphasen der kriminalstatistischen Forschung, s. 54 och 55.

⁴⁶⁾ *Wassermann*, o. a. a. s. 56 och 57.

⁴⁷⁾ *Kaufmann, Al.* o. a. a. s. 168. Denna åsikt hyllar även den berömde tyske nationalekonomen *Gustav Schmoller*: »Det är en psykologisk oformlighet att slunga varje medborgare, även den ädlaste i ansiktet, att hans böjelse för brottslighet är matematiskt noggrant bestämd genom förhållandet 21/100 000«. *Kaufmann* o. a. a. s. 168 och 169.

liga är så pass litet. Disposition för brott är dock hos varje enskild samhällsmedlem så ytterst obetydlig, att den praktiskt taget alls inte existerar. Statistiken visar också, att den brottsliga dispositionen förekommer endast hos en obetydlig del av invånarna i samhället.

Genomsnittsmänniskan är endast ett abstrakt begrepp. Begreppet i fråga hänför sig blott till antalet personer, som ha utfört vissa bestämda handlingar, och det ger vid handen, hur detta antal förhåller sig till totalantalet invånare eller till totalantalet individer inom den befolkningsgrupp dessa personer tillhöra; det säger alls icke, att befolkningen som sådan eller respektive befolkningsgrupper skulle ha *verklig del* i dessa handlingar.⁴⁸⁾

Uttalanden från Finland. Quetelets läror väckte uppmärksamhet också i det avlägsna Finland. I n:r 7 av Litteraturbladet för år 1861 anmäler ingen mindre än *J. W. Snellman* den då nyutkomna andra upplagan av *G. F. Kolbs* arbete »Handbuch der Vergleichender Statistik«, och framlägger sina egna, från Quetelets ståndpunkt avvikande åsikter. Efter att ha redogjort för innehållet i Kolbs bok påpekar han, att dennes liksom även Quetelets synpunkt är nog materialistiskt betonad. Han medger, att brotten mot äganderätten under tider av ekonomiskt betryck tilltaga i högre grad i mer utvecklade länder, där egendomen är ojämnast fördelad. Men påståendet, att antalet sådana brott vore större i fattiga länder än i rika, håller icke streck. Orsaken härtill står att söka i flere psykiska faktorer.

Då det är fråga om handlingar, utlösta av någon naturdrift, säger Snellman, är människan även mer beroende av naturförhållandena, men det vore förvänt att därav draga den slutsatsen, att viljans frihet i sociala förhållanden blott vore en »tillfällig« eller sekundär orsak.

Den 17 november 1869 höll statsmannen och filosofen

⁴⁸⁾ *Drobisch, Moritz Wilhelm, Die moralische Statistik und die menschliche Willensfreiheit. Leipzig 1867, s. 53 o. f.*

Thiodolf Rein, då han tillträdde professuren i filosofi, ett installationsföredrag »Om moralstatistikens förhållande till viljans frihet«.

Härvid redogjorde han för Quetelets läror och kom till resultatet, att man av den moralstatistiska vetenskapen icke kunde draga någon slutsats, som skulle omintetgöra betydelsen av den fria viljan eller av valfriheten, d. v. s. »jagets« förmåga att välja en möjlighet av många. Kirjalinen *Kuukauslehti* 1869 n:o 12. s. 291 o. f.

IV. Betydelsen av Quetelets läror.

På grund av de motsägelser, som förekomma i Quetelets läror, är det svårt att bilda sig en enhetlig uppfattning om dem. Begreppen äro ofta osäkert definierade, ibland är det t. o. m. svårt, att få grepp om Quetelets innersta avsikt.⁴⁹⁾ Det är därför intet under, att hans motståndare funno många svaga punkter i hans läror och att den egentliga kärnan i dem undgick deras uppmärksamhet.

Redogörelsen för Quetelets läror här ovan koncentrerar sig till trenne punkter, nämligen *antalet brott, genomsnittsmänniskans brottsliga disposition och specialuppgifterna rörande brottsligheten*.

Den första punkten, som är den viktigaste ur synvinkeln för denna undersökning, kräver en något utförligare behandling.

Den teoretiska grunden för Quetelets läror om antalet brott utgöres av »loi des rapports constants«⁵⁰⁾, d. v. s. den uppfattningen, att ett så gott som konstant förhållande råder mellan det faktiska antalet brott och antalet kända brott, detta såväl i fråga om totalantalet brott, som i fråga om de enskilda brottsgrupperna. Med kända brott avser Quetelet den del av totalantalet brott eller av de enskilda brotten, där dom har fallit eller där någon person har åtalats.

⁴⁹⁾ Jfr. ovan s. 105, not 15.

⁵⁰⁾ Jfr. Wassermann, o. a. a. s. 36.

Talen i kriminalstatistiken och — enligt vad man kan sluta sig till av dem — även de faktiska brottslighetstalen äro enligt Quetelet så oföränderliga från år till år, att man kan tala om en brottslighetens budget. Störande individuella faktorer förekomma visserligen, men deras inverkan avtar, om antalet individer, som bli föremål för undersökning, ökas (»lagen om de stora talen« i Quetelets formulering).

Brottstalens oföränderlighet är betingad av samhällets inflytande. »Varje socialt tillstånd förutsätter ett bestämt antal brott«. Om detta tillstånd förändras, förändras även brottstalen.

Man frågar sig emellertid, om denna teoretiska grund för Quetelets läror är hållbar, d. v. s. om det verkligen föreligger ett sådant, nästan konstant förhållande mellan de kriminalstatistiska siffrorna och talen för den faktiska brottsligheten. Det kan påvisas, att detta icke är fallet, varken i fråga om totalantalet eller i fråga om större brottsgrupper. Vad åter de enskilda brotten beträffar, existerar det ett någorlunda konstant förhållande endast i fråga om några till antalet begränsade brottsarter.⁵¹⁾ Då »de konstanta proportionernas lag« icke är allmängiltig, är därmed även givet, att Quetelets bevismetod icke håller streck. Detsamma gäller också de detaljer i bevismaterialet, mot vilka Rehnisch så kraftigt har riktat sina angrepp, ehuru han därvid icke har fäst uppmärksamheten vid själva utgångspunkten.⁵²⁾

⁵¹⁾ Se mitt arbete »Verbrechen wider das Leben und Körperverletzungsverbrechen, Über die Bestimmung ihrer Entwicklungsrichtung und Stufe, Eine statistisch-methodologische Untersuchung I«, Finnland und die benachbarten Länder, Helsinki 1937, s. 30 följ.

⁵²⁾ Enligt tysken *Wilhelm Lexis* har Quetelet alltför mycket betonat brottslighetsföreteelsernas oföränderlighet. Han säger härom: »Das Interessante in den moralstatistischen Zahlen und Zahlenverhältnissen ist überhaupt nicht ihre *Stabilität*, sondern ihre *Veränderlichkeit*. Die erstere bleibt meistens hinter den von Quetelet

Men äro Quetelets läror i och för sig absurda? Långt därifrån. Det är blott bevismaterialet, det verkliga antalet fall, som saknas. Då vi från brottslighetsföreteelserna gå över till andra samhällsföreteelser, där detta antal är oss bekant, påträffa vi just denna regelbundenhet och växling, som Quetelet talar om i så poetiska ordalag. Låt oss till exempel ta antalet ingångna äktenskap. Trots att en mängd tillfälligheter spelar in vid ingåendet av varje enskilt äktenskap, växlar dock antalet sådana under normala förhållanden icke nämnvärt från ett år till ett annat. Härpå kunna många exempel anföras.⁵³⁾

Låt oss betrakta en annan företeelse, där antalet fall i stort sett är bekant, nämligen självmorden. Också talen för dem äro ofta mycket jämna år efter år.⁵⁴⁾ Ja t. o. m. de sätt, på vilka självmorden begås, uppträda från år till år i nästan samma proportion, vilket framgår av t. ex. de statistiska uppgifterna för Preussen från 1874 till 1908.⁵⁵⁾

erregten Erwartungen weit zurück und beschränkt sich oft, wie schon gesagt, auf das Einhalten derselben Grössenordnung, der Hunderter, der Tausende, der Zehntausende. Bedeutende Änderungen solcher Grössen aber sind unmittelbar symptomatisch für Änderungen des Ursachensystems der betreffenden Erscheinungen«. Lexis, W., Abhandlungen zur Theorie der Bevölkerungs- und Moralstatistik, Jena 1903, s. 98 och 99.

⁵³⁾ Så var antalet ingångna äktenskap i *Tyskland* under åren 1882-1913 till den grad konstant, att det under hela denna tid varierade mellan 7,5 och 8,5 per 1000 personer. Müller, Johannes, Theorie und Technik der Statistik, Jena 1927, s. 15. I Finland utgjorde antalet ingångna äktenskap per 10000 inv. under åren 1866—70 76, 1871—1880 83, 1881—90 73 och 1891—1900 70. Statistisk årsbok för Finland 1929, Helsingfors 1929, s. 60.

⁵⁴⁾ De respektive talen för Tyskland under åren 1909—1913 utgöra exempel på detta. Müller o. a. a. s. 21.

⁵⁵⁾ von Mayr, Statistik und Gesellschaftslehre III, s. 371. Den regelbundenhet, som kan iakttagas i fråga om självmordstalen anses bero på »de små talens lag«. De små talens lag förmår göra sig gällande blott om den undersökta företeelsen förekommer bland en tillräckligt stor mängd, t. ex. hos ett helt lands befolkning. I detta fall kan de stora talens lag utöva sin utjämnande verkan. Jfr. Müller o. a. a. s. 22.

Sett mot denna bakgrund förefaller Quetelets påstående, att »icke blott antalet dråp förhåller sig konstant år efter år, utan även, att de vapen varmed dråpen begåtts under de olika åren, begagnats i nästan samma proportion«,⁵⁶⁾ ej så absurt. Det är blott bevismaterialet som saknas.

Men Quetelets läror förutsätta icke heller, att talen alltid vore oföränderliga från en tidpunkt till en annan. Om »det allmänna tillståndet i samhället undergår förändringar« verkar detta störande på regelbundenheten.

Detta påstående kan stödjas med åtskilliga exempel från olika områden av samhällsföreteelserna.⁵⁷⁾ Dessutom kan man belysa frågan också med kriminalstatistiskt material, ehuru de tillgängliga talen icke utvisa det faktiska antalet fall. Jag avser den likformighet, som under det senaste århundradet var rådande i olika länder mellan spannmålsprisens stegring och fall och växlingarna i antalet tjuvnadsbrott och antalet för dessa brott sakfälda personer.

I mitt arbete: »Verbrechen wider das Leben und Körperverletzungsverbrechen« s. 33 har jag påvisat, att de fullbordade brotten mot liv, med undantag av dödsförvällande och barnamord, bilda en brottsgrupp, i fråga om vilken man statistiskt kan påvisa det faktiska antalet brott. Också i detta fall hänföra sig talen, såsom i fråga om självmord, till den totala befolkningssiffran, varför de små talens lag här borde kunna inverka. De absoluta talen för denna brottsgrupp äro visserligen i allmänhet ganska obetydliga i de olika länderna. Men oberoende härav äro talen, i de länder, där några på brottslighetsföreteelsernas regelbundenhet inverkande störingar icke kunna märkas, synnerligen jämna från en tidpunkt till en annan.

⁵⁶⁾ Jfr. s. 101 o. följ.

⁵⁷⁾ Så har norrmannen *Gunnar Jahn* i sitt arbete »Statistikkens teknik og metode« (Kristiania 1920, s. 195—198), anført ett diagram, som utvisar antalet ingångna äktenskap per 1000 inv. under åren 1870—1914, antalet emigranter per 1000 inv. under samma tidrymd samt i rörelsen varande sedelmynt per varje inv. Den sistnämnda kurvan har medtagits för att åtskådliggöra konjunkturväxlingarna. Det är intressant att konstatera, hur äktenskapskurvans och den sistnämnda kurvans växlingar följas åt, medan åter emigrationskurvan bilda en kontrast till de nämnda. Av likformigheten och kontrasten hos kurvorna kan man draga slutsatser om kausalsambandet i de företeelser de avspegla.

Under sådana omständigheter är Quetelets påstående, att regelbundenheten i brottstalen i någon mån påverkas av det allmänna tillståndet i samhället, ingalunda oberättigat.

Den andra huvudpunkten i Quetelets läror är läran om genomsnittsmänniskan och hennes disposition för brottslighet. Denna lära har man numera allmänt frångått, åtminstone såtillvida, som med begreppet genomsnittsmänniska avses något annat än en rent matematisk storhet.⁵⁸⁾ Speciellt på denna punkt äro de som bevis anförda statistiska kalkylerna mycket svagare motiverade än beräkningarna i övriga fall. Om en gång de faktiska siffrorna för brottsligheten, ja t. o. m. för nästan varje enskild brottsart, äro obekanta, hur kan man då statistiskt mäta dispositionen för brottslighet på samma sätt som t. ex. genomsnittsåldern, som verkligen framgår av de statistiska talen.⁵⁹⁾

Den tredje punkten i Quetelets läror, som berör specialuppgifterna om brottsligheten, behöva vi icke länge dröja vid. Även här kunna vi skönja en viss inexakthet, utmärkande också för senare forskare. Emedan »de konstanta proportionernas lag« icke är allmängiltig, kan man icke bevisa ett påstående, som går ut på att brottsligheten bland kvinnorna skulle förhålla sig till den bland männen som 1:4, liksom man i fråga om brott mot individen icke heller

⁵⁸⁾ Kaufmann Al., o. a. a. s. 110.

⁵⁹⁾ Dessutom: varje individ har bestämda egenskaper, som påträffas hos alla andra, såsom bestämd längd, bestämt bröstmått, bestämd vikt, livslängd o. s. v. och en genomsnittsmänniska med dessa egenskaper borde kunna utgöra föremål för beräkningar. Men därjämte finns det en serie egenskaper, som icke äro gemensamma för alla människor, utan blott för en del av dem. En av dessa egenskaper är brottsligheten. Såsom vi redan ha nämnt har Drobisch fäst uppmärksamhet vid detta faktum genom sitt yttrande »att böjelse till brottslighet blott förekommer hos en del av samhället«. Det är sålunda orätt att tillskriva genomsnittsmänniskan egenskaper, som icke finnas hos alla samhällets medlemmar, under förutsättning, att man med genomsnittsmänniska menar något annat än ett statistiskt medeltal.

kan bevisa, att det på 100 av män begångna brott komme 16 av kvinnor förövade eller i fråga om egendomsbrotten 26 kvinnor mot 100 män. Det gäller ju här det totalantal, som anger det verkliga brottsligheten, och de faktiska talen för de större brottsgrupperna, och dessa tal äro obekanta. Lika obekant är också de olika könen andel i dem.

I Quetelets och hans efterföljares läror trodde sig samtiden finna ett starkt fatalistiskt drag. Var denna uppfattning berättigad?

Framställningen här ovan har gett vid handen, att man icke kan beskylla Quetelet för fatalism, åtminstone så vitt det gäller samhället. Han har ju speciellt betonat, »att en förbättring av människorna är möjlig, om deras institutioner, seder, bildningsförhållanden och överhuvudtaget allt, som verkar på deras livsföring, förändras«. (Rehnisch har t. ex. i detta avseende missuppfattat honom.)

Mera invecklad blir saken, då vi från samhället gå över till individen och försöka besvara frågan, om Quetelets läror stå i strid med principen om viljans frihet. Det hör själfallet icke till uppgifterna för denna undersökning att besvara denna fråga. Nämnas må dock att tysken *Wilhelm Lexis* och ryssen *Al. A. Tschuprov* i sina undersökningar över statistikens teori ha kommit till den slutsatsen, att den i samhällsföreteelserna konstaterade regelbundenheten icke nödvändigtvis behöver stå i strid med individens fria vilja.⁶⁰⁾

Ännu några ord om Quetelets betydelse som kriminalstatistisk forskare. Han har lagt grunden till denna forskningsgren. Det var en lycklig tillfällighet, att de första officiella kriminalstatistiska publikationerna i världen, de franska, begynte komma ut just då han stod på höjden av sin vetenskapliga produktion. Redan efter det några få årgångar av dem hade publicerats, drog han på ett snill-

⁶⁰⁾ Kauffmann, Al. o. a. a. s. 174—179. Observeras bör att frågans behandling är helt beroende av vad man avser med viljans frihet. Vi ha dock ingen anledning att i detta sammanhang behandla denna fråga. Jfr. Müller, o. a. a. s. 236.

rikt, men måhända väl sangviniskt sätt sina slutsatser, som han inte heller senare skulle frångå. Med tillhjälp av detta nya kunskapsmaterial skapade han av nästan intet vetenskapen om brottslighetens massföreteelser. På detta sätt kommo alla de väsentligaste frågorna inom kriminalstatistikens gebit allt upptas till behandling. Quetelet och hans efterföljare överskattade dock betydelsen av de kriminalstatistiska talen, i det de av undersökningsresultaten drogo alltför djärva slutsatser rörande problemet om viljans frihet. Men även om hans påståenden och särskilt hans sätt att bevisa dem ofta äro ohållbara, riktade dock hans läror i den form han och hans efterföljare hade gett dem på sin tid hela den bildade världens uppmärksamhet mot utforskandet av dessa företeelser. Sålunda lände även Quetelets och hans efterföljares misstag på sätt och vis den kriminalstatistiska forskningen till fromma.

Men Quetelets läror innehålla mycket sådant som har sitt värde ännu i dag. Så är han den förste som med kraft har framhållit betydelsen av miljöns inflytande på brottsligheten. Hans egna iakttagelser över de olika brottsarterna och de faktorer som verka på brottens uppdragande äro av den största betydelse ur kriminalstatistisk synpunkt, liksom även iakttagelsen, att de tillfälligheter, som åstadkomma växlingar i brottstalen, avtaga, då talen bliva större. Man kan också påvisa, att Quetelets läror ha utövat inflytande på *Cesare Lombroso*, den kriminal-antropologiska skolans grundläggare, ävensom på andra forskare, som representera nyare straffrättsliga skolor.⁶¹⁾

⁶¹⁾ *Wolff, H.*, Theoretische Statistik, Jena 1926, s. 97 o. f. Även *Franz von Liszt* och andra anhängare av läran om straffet som skyddsmedel ha tydligen rönt inflytande av Quetelets läror.